

નવા દષ્ટિકોણથી 'સદ્ગુણ વૈભવ'નું અન્વેષણ

૧ જૂન, ૨૦૨૬

આત્મીય પાઠક,

આવી ગયો : જૂન મહિનો આવી ગયો! શ્રીગુરુમાઈના જન્મદિવસનો મહિનો, 'આનંદમય જન્મદિવસ'નો મહિનો. આવો, આપણે આધિકારિક રીતે તેનો શુભારંભ કરીએ, કરીએ ને? આપણે તેનો શુભારંભ એ રીતે કરીએ જેને આપણે સૌથી સારીરીતે જાણીએ છીએ એટલે કે આપણા પોતાના ડિજિટલ સાધના સર્કલમાં એકત્ર થઈને.

મને લાગે છે કે મારી જેમ તમારાંમાંથી ઘણાં લોકો વિચારી રહ્યાં હશે કે તમે ગુરુમાઈજીના જન્મદિવસના મહિનાના ઉત્સવને કેવી રીતે મનાવવા માગો છો. સિદ્ધયોગ પથ પર, આપણે વર્ષના આ સમયની પ્રતીક્ષા હંમેશાં ખૂબ જ ઉત્સાહ અને આતુરતા સાથે કરીએ છીએ. હકીકતમાં, જૂનની શરૂઆત થતાં જ સિદ્ધયોગીઓ એટલો બધો આનંદ વ્યક્ત કરતા કે ગુરુમાઈજીએ આ મહિનાને 'આનંદમય જન્મદિવસ' નામ આપ્યું. ૧ જૂનથી જ લોકો ગુરુમાઈજીને જન્મદિવસની શુભેચ્છાઓ આપવા લાગતાં. જ્યારે પણ તેઓ દર્શન માટે આવતાં તો ગુરુમાઈજીને ઉપહારો આપતાં. એ લોકોનાં ચહેરા પર મોટું સ્મિત છવાઈ જતું; તેમનું હાસ્ય આશ્રમના આખા હોલમાં ગુંજતું. તેમની ખુશી અને આનંદ, તેમનું માધુર્ય અને આત્મીયતા, તેમની દયાળુતા અને ઉત્સાહ — આ બધું જ પૂર્ણપણે ઝલકતું હતું. એટલા માટે, ગુરુમાઈજીએ કહ્યું, “તમે મારી સાથે તમારો આટલો બધો આનંદ વ્યક્ત કરી રહ્યા છો, તેથી આ મહિનાને આપણે 'આનંદમય જન્મદિવસ' નામ આપી દઈએ.”

જ્યારે હું એ ચિંતન કરું છું કે હું ગુરુમાઈજી પાસેથી કેટલું બધું શીખી છું અને કેવી રીતે મારા ભાગ્યને આકાર આપવામાં આવ્યો છે, કેવી રીતે તે ખીલી ઊઠ્યું છે ત્યારે મારી અંદર બસ આનંદ જ આનંદ રહે છે. આનું નિશ્ચિત પરિણામ છે, કૃતજ્ઞતા. મારા જીવનમાં મેં જે પણ નિર્ણયો લીધા છે, એના પર મને પૂરો વિશ્વાસ છે — અને હું માનું છું કે મોટેભાગે મારા નિર્ણયો યોગ્ય, વિવેકપૂર્ણ અને લાભદાયી રહ્યા છે — કારણ કે મારી પાસે ગુરુમાઈજીની શિખામણોનું માર્ગદર્શન રહ્યું છે.

એક શિખામણ, બલ્કે શિખામણોનો સમૂહ, જે મારા માટે ઘણો રૂપાંતરણકારી રહ્યો છે, તે છે 'સદ્ગુણ વૈભવ' એટલે કે શ્રીગુરુમાઈ દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવેલા સદ્ગુણો જેને જૂન મહિના દરમિયાન સિદ્ધયોગ પથની વેબસાઇટ પર પ્રકાશિત કરવામાં આવે છે. આ મહિનાના પ્રત્યેક દિવસ માટે ગુરુમાઈજીએ એક વિશિષ્ટ સદ્ગુણ પસંદ કર્યો છે, જેનું આપણે અધ્યયન કરવાનું છે, અભ્યાસ કરવાનો છે અને સૌથી મહત્વપૂર્ણ વાત એ છે કે તેનો અનુભવ કરવાનો છે. ગુરુમાઈજીએ સૌથી પહેલાં આ સદ્ગુણો વર્ષ ૨૦૧૩માં પ્રદાન કર્યા હતા, અને એ સમયે તેમણે સમજાવ્યું હતું કે પ્રત્યેક સદ્ગુણ તેમનાં તરફથી આપણા માટે જન્મદિવસનો એક ઉપહાર છે. એ ત્યારે પણ સૌથી અદ્ભુત ઉપહાર હતો અને આજે પણ છે. મારા માટે તો એ રોજ મળનારો પ્રસાદ જ છે.

સંસ્કૃત ભાષાનો શબ્દ ‘સદ્ગુણ’, બે શબ્દોના સંયોજનથી બન્યો છે, ‘સત્’ અને ‘ગુણ’. ‘સત્’ સર્વવ્યાપી આત્માનું વર્ણન કરે છે અને એનો સૂચક છે જે સત્ય, વાસ્તવિક, સારું, સુંદર અને શાશ્વત છે. ‘ગુણ’નો અર્થ છે, “વિશેષતા,” “લક્ષણ”. ગુરુમાઈજીએ આપણને શીખવ્યું છે કે આ સદ્ગુણો આપણામાં અંતર્જાત છે, આપણે તેને આપણી અંદર પણ પામી શકીએ છીએ તેમજ આપણી આસપાસનાં લોકોમાં અને સંસારમાં પણ જોઈ શકીએ છીએ. વાસ્તવમાં, વર્ષ ૨૦૧૭માં તેમના જન્મદિવસ પર સીધા વિડીઓ પ્રસારણ દ્વારા આયોજિત એક સત્સંગમાં, ગુરુમાઈજીએ કહ્યું હતું કે જ્યારે તેઓ સિદ્ધયોગ પથની વેબસાઇટ માટે ‘સદ્ગુણ વૈભવ’ની પસંદગી કરી રહ્યાં હતાં ત્યારે તેઓ એ સિદ્ધયોગીઓ વિશે વિચારી રહ્યાં હતાં જેમણે ગુરુમાઈજીના જીવનકાળમાં આ સદ્ગુણોને તેમની સાથે પોતાના વ્યવહારમાં દર્શાવ્યા હતા. ગુરુમાઈજીની આ પસંદગી એ લોકોનાં કૃત્યો અને વ્યવહારની શ્રેષ્ઠતાથી પ્રેરિત હતી. ગુરુમાઈજીએ કહ્યું, “‘સદ્ગુણ વૈભવ’ તમારા વિશે છે. તેથી જો તમે હજી સુધી તમારી અંદર અને તમારી ચારેબાજુ તેની ખોજ નથી કરી તો હવે કરો.”

ગુરુમાઈજીએ આ શિખામણો સૂત્ર સમાન હોવાના લાભ વિશે પણ વાત કરી છે — તે સંક્ષિપ્ત પણ છે (એક જ શબ્દની છે!) તેમજ બહુરંગી અને બહુઆયામી અર્થોથી સમૃદ્ધ પણ છે. દરેક સદ્ગુણનું અન્વેષણ અસંખ્ય દષ્ટિકોણથી કરી શકાય છે. ફક્ત ભાષાકીય દષ્ટિએ જોઈએ તોપણ આપણી પાસે ઘણા બધા વિકલ્પો છે. કોઈ સદ્ગુણના અંગ્રેજી શબ્દના જ ઘણીવાર અનેકાનેક અર્થ અને ભાવાર્થ હશે. જો આપણે અંગ્રેજી સિવાય બીજી ભાષાઓ બોલતાં હોઈએ તો જ્યારે આપણે એ ભાષાઓમાં આ સદ્ગુણ પર મનનચિંતન કરીશું તો એ સદ્ગુણના બીજા રસ પણ ઉજાગર થશે. મહત્ત્વપૂર્ણ વાત એ છે કે આપણે આ સદ્ગુણનો અનુભવ કેવી રીતે કરીએ છીએ. આ પણ પોતાનામાં જ એક ભાષા છે અને આપણામાંથી દરેક વ્યક્તિ તેને સહેજ જુદી રીતે બોલે છે. હું મારા જીવનમાં જે રીતે ‘ઘૈર્ય’નો અનુભવ કરું છું એ તમે જે રીતે અનુભવ કરો છો તેના કરતાં જુદો હશે. ઉદારતા વિશે તમારી જે ધારણા છે, તે મારી ધારણાઓ કરતાં જુદી હશે.

આ બધી સંભાવિત ભિન્નતાઓ હોવા છતાં — અને કદાચ કોઈક અંશે, તેને કારણે — સામૂહિક રીતે સદ્ગુણોનો વિકાસ કરવાનો પ્રભાવ જબરદસ્ત હોય છે. આવો, થોડીવાર માટે તેની કલ્પના કરીએ. જો સંસારની દરેક વ્યક્તિ કોઈ વિશેષ દિવસ માટે આપવામાં આવેલા સદ્ગુણને પોતાના જીવનમાં ઉતારવાનો નિશ્ચય કરી લે તો કેવું રહે? આ લોકો વચ્ચેના, સમુદાયો વચ્ચેના, સંપૂર્ણ દેશો અને સંસ્કૃતિઓ વચ્ચેના પરસ્પર વ્યવહારને કેવી રીતે પ્રભાવિત કરશે? તેનાથી આપણાં માટે અને બધાં માટે જીવનનું સ્વરૂપ, તેની સંરચના કેવી રીતે બદલાશે?

આ એક પ્રેરણાદાયી ચિત્ર છે, હે ને? અને આકાંક્ષાઓથી ભરેલું પણ છે. સંસારમાં લોકો શું કરે છે તેના પર આપણું કોઈ નિયંત્રણ નથી. પરંતુ સદ્ભાવે, આપણે જે કરીએ છીએ, સિદ્ધયોગી તરીકે આપણે જે પ્રયત્ન કરવાનો નિર્ણય લઈએ છીએ, તે આપણા પર નિર્ભર કરે છે. તેની પોતાની જ એક શક્તિ હોય છે — એવી મહાન શક્તિ જે અગાધ છે.

જેમકે ગુરુમાઈજીએ કહ્યું, આ પ્રયત્નોનો મુખ્ય હેતુ છે, સદ્ગુણોની ખોજ કરવી. તેને પામવા. તેને ખોદીને કાઢવા. ગુરુમાઈજી શીખવે છે કે આ સદ્ગુણો આપણી અંદર પહેલાંથી જ વિદ્યમાન છે. આ એક એવું સત્ય છે જેના પર

મને આશ્ચર્ય થાય છે : શું ક્યારેય કોઈ એવો સમય હતો, જ્યારે આ સદ્ગુણોનો પ્રકાશ અક્ષુણ્ણ હતો અને આપણે સ્પષ્ટપણે તેની અનુભૂતિ કરી શકતાં હતાં, જ્યારે તે આપણા શીખેલા વ્યવહારોનાં, રોજબરોજનાં જીવનનાં દુઃખને કારણે ઉત્પન્ન થતી ગેરસમજ અને ઉતારચડાવનાં આવરણોથી ઢંકાયેલો નહોતો. તેના માટે કદાચ આપણે એ સમયમાં પાછા જવું પડશે જ્યારે આપણે ગર્ભમાં હતાં. કેટલીકવાર મને એ કલ્પના કરવી ગમે છે કે જ્યારે આપણું કોઈ રૂપ અથવા આકાર નહોતો ત્યારે આપણે પ્રકાશમાં તરી રહ્યાં હતાં — અને આ પ્રકાશ શું છે, આપણે એ કહી શકતાં નહોતાં, આપણે તેનાથી ઉત્પન્ન કોઈપણ રૂપને ઓળખી શકતાં નહોતાં કારણ કે ત્યાંસુધી ના તો આપણી બુદ્ધિ કે ના તો આપણી ઈન્દ્રિયો પૂર્ણપણે વિકસિત થઈ હતી. આપણી પાસે એકમાત્ર એ શુદ્ધ પ્રકાશ હતો; એ સમય, જે સમયથી પરે હતો; અને આપણી પાસે પૂર્ણ વિશ્વાસની એ અવસ્થા હતી. આપણે વિશ્વાસની એ શક્તિમાં સમાયેલાં હતાં, તેનાથી જ ઘેરાયેલાં હતાં, તે શક્તિ સર્વવ્યાપી હતી.

બની શકે કે આવું ચિંતન બહુ ગૂઢ હોય, પણ મને તેનાથી બહુ આશ્વાસન મળે છે. એ જાણવું ખૂબ જ આશાસ્પદ લાગે છે કે મારી અંદર ક્યાંક આ અવસ્થા આજે પણ રહેલી છે — પૂર્ણપણે દીપ્તિમાન અને શુદ્ધતમ સોના જેવું અસલ. ગુરુમાઈજીની શિખામણો દ્વારા હું એ આવરણને હટાવી શકું છું જે આ પ્રકાશને ચમકતા રોકે છે, એ પ્રતીકાત્મક મેલને હટાવી શકું છું જે સ્વાર્ણને ઢાંકી દે છે. એ મૂળ અવસ્થા પર પડેલા આવરણને હું ફરી એકવાર હટાવી શકું છું અને તેને મારી ચેતનાના સૌથી પ્રમુખ સ્થાન પર આસીન કરી શકું છું. હું તેને મારા અસ્તિત્વનું અભિન્ન અંગ બનાવી શકું છું, મારા જીવન જીવવાનો આધાર બનાવી શકું છું.

હું એ વાતથી પણ પ્રેરિત થાઉં છું કે આ પ્રયત્નમાં તમે બધાં, મારા સાથી સિદ્ધયોગીઓ અને નવા સાધકો મારી સાથે હશો. એટલું જ નહીં, આપણે સામૂહિક પ્રયત્ન કરીશું, આ સમયે, આનંદના આ મહિનામાં, આપણાં પરમપ્રિય શ્રીગુરુના જન્મદિવસના મહિનામાં. જેમકે આપણાંમાંથી ઘણાં લોકોએ પ્રત્યક્ષરૂપે અનુભવ કર્યો છે કે સિદ્ધયોગ પથ પર મહોત્સવના સમયે એક વિશેષ ઊર્જા હોય છે. આપણી સાધનાની શક્તિ વધી જાય છે. એ સાધનાનાં ફળ પણ ખૂબ ઝડપથી અનંતગણા થઈ જાય છે. તેથી જ્યારે ‘સદ્ગુણ વૈભવ’ની વાત આવે છે, તો હા, એ સાચું છે કે તેની સાથે આપણે જૂન મહિના પછી પણ કાર્ય કરતા રહેવાનું છે અને એ પણ સાચું છે કે ખાસ કરીને આ મહિનામાં તેના પર કેન્દ્રિત રહેવાના ઘણા લાભ છે. સદ્ગુણોની આપણી અભિવ્યક્તિનો — સંસારમાં આપણાં સત્કર્મોનો — હજી વધારે પ્રભાવ પડી શકે છે. આનંદનાં જે બીજા આપણે અત્યારે વાવીએ છીએ, તે અનોખી ક્ષમતા ધરાવે છે; બની શકે તે ઉલ્લાસમય અને અનપેક્ષિત રીતે ખીલી ઊઠે.

મેં પહેલાં પણ આ વાતનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો કે છેલ્લાં તેર વર્ષોથી દર જૂન મહિનામાં સિદ્ધયોગ પથની વેબસાઈટ પર ‘સદ્ગુણ વૈભવ’ પ્રકાશિત કરવામાં આવે છે. ગુરુમાઈજીએ એ માર્ગદર્શન આપ્યું છે કે દર વર્ષે, આ મહિનાના પ્રત્યેક દિવસનો સદ્ગુણ એકસમાન રહે. આમાં ગુરુમાઈજીના જન્મદિવસ, ૨૪ જૂનનો સદ્ગુણ એક અપવાદ છે. ગુરુમાઈજી દરવર્ષે ૨૪ જૂન પર આપણને એક નવો સદ્ગુણ પ્રદાન કરે છે — અને આ મારા માટે ગુરુમાઈજીની શીખવવાની રીતની એક અદ્ભુત વિશેષતા છે. જ્યારે ‘સદ્ગુણ વૈભવ’ જેવી પરંપરાગત, આટલી મહાન, શ્રેષ્ઠ શિખામણોની વાત થાય છે ત્યારે પણ ગુરુમાઈજી તેમાં નવીનતા લાવવા માટે, તેને અભિનવ રાખવા માટે, તેમાં સરપ્રાઈઝ આપનારું તત્ત્વ જોડવાની કોઈને કોઈ રીત શોધી જ લેતાં હોય છે. એટલું જ નહીં, આ ‘સરપ્રાઈઝ’

એટલે કે અચંબિત કરનારું તત્ત્વ હંમેશાં કોઈ ઉદ્દેશ્યની પૂર્તિ કરે છે. તે આપણને ક્ષણભર માટે ત્યાં જ રોકી દે છે. તે આપણને એ વાતો પર ફરીથી વિચારવા માટે પ્રોત્સાહિત કરે છે જેને આપણે સાચી કે યોગ્ય માની લીધી છે, તે આપણને એ વિચારવા માટે પ્રેરિત કરે છે કે કદાચ કોઈ ખાસ વિષય અથવા શિખામણ જેના વિશે જાણવા લાયક દરેક વાત આપણે હજી સુધી જાણતાં નથી.

આપણા સંકલ્પને ફરીથી નવીન કરવો, આપણી રીતોનું ફરીથી મૂલ્યાંકન કરવું

આ સંદર્ભમાં, ગુરુમાઈજીએ મને તમને બધાંને એ જણાવવા માટે કહ્યું છે કે આ વર્ષે, સન ૨૦૨૬માં, તેઓ ઇચ્છે છે કે આપણે ‘સદ્ગુણ વૈભવ’નું અધ્યયન કરવાની આપણી રીત પર ફરીથી વિચાર કરીએ અને તેનું ફરીથી મૂલ્યાંકન કરીએ. તેઓ ઇચ્છે છે કે આપણે આત્મ-નિરીક્ષણ કરીએ — એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે કે આ સદ્ગુણોને સમજવાની અને તેનો વિકાસ કરવાની બાબતમાં આપણે સાચા માર્ગ પર છીએ કે નહીં.

સિદ્ધયોગી તરીકે, આપણે લાંબા સમય સુધી અધ્યયન કે અભ્યાસ કરતી વખતે આવું આત્મ-નિરીક્ષણ કરવાનું શીખ્યાં છીએ. અને હું સમજું છું કે આ વર્ષે, ગુરુમાઈજી આપણને હજી વધારે સજગ પ્રયત્ન કરવાનું, હજી વધારે દૃઢ પ્રયત્ન કરવાનું કહી રહ્યાં છે. આપણે આપણા લક્ષ્યને ધ્યાનમાં રાખીને આત્મવિચાર કરી શકીએ છીએ. આપણે સ્વયંને વધારે નિર્ણાયક પ્રશ્નો પૂછી શકીએ છીએ અને વિભિન્ન દૃષ્ટિકોણોને સમજવામાં સંતુલન રાખવાની આપણી ક્ષમતાને વધારી શકીએ છીએ. આખરે, સાચો વિકાસ તો ત્યારે જ થાય છે જ્યારે આપણો સામનો આપણા આંતરિક પડકારો સાથે થાય છે — જ્યારે કાર્ય કરવાની આપણી અજમાવેલી રીતોનો સામનો નવા અને એકદમ વિરોધાભાસી વિચારોની સાથે થાય છે.

તો પછી શરૂઆતથી જ શરૂ ન કરીએ તો ક્યાંથી કરીએ? ગુરુમાઈજીએ વારંવાર આપણને એના મહત્ત્વ વિશે શીખવ્યું છે કે આપણે સાધનામાં જે પણ કરીએ તેની પાછળના સંકલ્પને સમજીને કરીએ અને પછી એ સંકલ્પ પર પાછા આવીએ, એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે કે આપણાં કર્મો હજી પણ એની સાથે મેળ ખાય છે. જેમકે મેં હાલમાં લખ્યું હતું, સાધના શીખવાની, જે શીખ્યા છે એને ભૂલવાની અને ફરીથી શીખવાની એક નિરંતર પ્રક્રિયા છે. આ વાત છે, આપણા અંદરના હોકાયંત્રને તપાસીને તેને સતત વ્યવસ્થિત અને પુનઃવ્યવસ્થિત કરવાની, આપણી સમજનું નિરીક્ષણ અને પુનઃનિરીક્ષણ કરવાની. જ્યારે આપણે એ જાગૃકતા રાખવાનું ચૂકી જઈએ છીએ કે આપણે શું કરી રહ્યાં છીએ અને શા માટે કરી રહ્યાં છીએ — જ્યારે આપણે આપણી અંતર-સ્થિતિ પર ધ્યાન આપવાનું અને તેના પ્રત્યે આપણી પ્રતિક્રિયા વ્યક્ત કરવાનું બંધ કરી દઈએ છીએ — ત્યારે નિષ્ક્રિયતા કે જડતા આવી જાય છે. પ્રગતિ અટકી શકે છે અને આપણી વિચારશક્તિ ક્ષીણ થઈ શકે છે. તો આવું ન થાય, તેના માટે આપણે શક્ય હોય એ તમામ પ્રયાસો કરવા જોઈએ જેથી આપણી સાથે જે પણ ઘટિત થઈ રહ્યું છે તેના પ્રત્યે આપણે સતર્ક અને સંવેદનશીલ રહીએ. આપણે હંમેશાં એ યાદ રાખવા માંગીએ છીએ કે આપણા અંતરમાં ઊર્જાનો સાચો ભંડાર છે, એ સ્ત્રોત જેમાંથી બધા સદ્ગુણોનો ઉદય થાય છે અને જેમાં તે ફરીથી સમાઈ જાય છે.

ગુરુમાઈજીએ એક ઉપમા આપતાં કહ્યું છે કે કેવી રીતે લોકો — ઘણીવાર શતાબ્દીઓ પહેલાં, બલ્કે સહસ્રાબ્દીઓ પહેલાં — પોતાની ધનસંપત્તિને ધરતીમાં બહુ નીચે દાટી દેતાં હતાં. તેઓ ધનસંપત્તિને સુરક્ષિત રાખવા માટે આવું કરતાં હતાં. પરંતુ, જેમજેમ સમય વીતતો ગયો, જેમજેમ સભ્યતાઓનું ઉત્થાન અને પતન થયું, તેઓ ક્યારેય પોતાની ધનસંપત્તિને લેવા માટે પાછા ગયાં નહીં. જો કોઈ વ્યક્તિ ધરતીના એ ભાગને કોઈ કારણસર ખોદતી તો ક્યારેક વર્ષો પછી કે જન્મ-જન્માંતરો પછી એ ખજાનાના બચેલા અવશેષો મળી જતા, પરંતુ ત્યાંસુધી નુકસાન તો થઈ ચૂક્યું હોય છે. એ ધનસંપત્તિ ક્યારની ખોવાઈ ચૂકી હોય છે.

જો આપણે સાવધાન ન રહીએ તો સાધનામાં અને સદ્ગુણો સાથે પણ આવું જ થઈ શકે છે. આપણને જે જ્ઞાન મળ્યું છે, તેને આપણે ભૂલી શકીએ છીએ. બની શકે આપણે તેને પુનઃ પ્રાપ્ત કરવાનો ઉપાય પણ ભૂલી જઈએ. એટલા માટે, આપણે જે શીખ્યાં છીએ તેને વારંવાર યાદ કરતા રહેવું આવશ્યક છે. અને જો તમે સિદ્ધયોગ પથ પર નવા છો અથવા જો તમે સદ્ગુણો વિશે પહેલીવાર જ સાંભળી રહ્યા છો તો તમે તમારા માટે એ લખીને રાખી શકો છો અથવા એ વાતને ધ્યાનમાં રાખી શકો છો કે થોડા સમય સુધી સદ્ગુણોનો અભ્યાસ કર્યા પછી, તમે તેનો વિકાસ કરવાના તમારા સંકલ્પ પર પાછા ફરવાનું, તેમાં નવીનતા લાવવાનું પોતાને યાદ અપાવશો.

તો શું છે એ સંકલ્પ? આવો આપણે સ્વયંને આ પૂછીએ. આપણે સદ્ગુણોનો વિકાસ શા માટે કરીએ છીએ? જ્યારે તમે આ પ્રશ્ન પર વિચાર કરો છો તો તમારા મનમાં શું ઊભરીને આવે છે? શું તમારો અત્યારનો જવાબ એ જવાબ કરતાં અલગ છે જે કદાચ એક વર્ષ પહેલાં અથવા પાંચ વર્ષ પહેલાં અથવા દસ વર્ષ પહેલાં હોત? તમારો જવાબ અલગ શા માટે હોઈ શકે? તમારો જવાબ એવો જ શા માટે છે જેવો એ પહેલાં હતો? એ શું છે જે બદલાઈ ગયું છે? એ શું છે જે હજી પણ એટલું જ સાચું છે જેટલું ત્યારે હતું?

શ્રીગુરુમાઈએ વર્ષ ૨૦૦૨માં તેમના જન્મદિવસ પર એક પ્રવચન આપ્યું હતું, જેનું શીર્ષક હતું, *Intention and Blessing* (ઇન્ટેન્શન એન્ડ બ્લેસિંગ). આ પ્રવચનમાં ગુરુમાઈજીએ શીખવ્યું હતું કે સિદ્ધયોગ પથ પર સંકલ્પ શું છે. અત્યારે, જ્યારે આપણે સદ્ગુણોનો વિકાસ કરવાના આપણા સંકલ્પને નવીન કરી રહ્યાં છીએ ત્યારે એ પરિભાષા પર પાછો વિચાર કરવો લાભદાયી રહેશે. સંસ્કૃત શબ્દ ‘સંકલ્પ’ વિશે વાત કરતા ગુરુમાઈજીએ સમજાવ્યું હતું કે કોઈ સંકલ્પની રચના કરવા માટે આપણે આપણાં વિચારો, આશાઓ અને શુભકામનાઓ પર કેન્દ્રણ કરવું અથવા તેને એકસીધમાં લાવવાં જરૂરી છે. જેમકે ગુરુમાઈજીએ કહ્યું, આ છે આપણા વિચારોનો સત્ત્વ કાઢવો — અને પછી એ સત્ત્વનું જતન કરીને તેને એક એવું રૂપ આપવું જે નિહાળવા યોગ્ય હોય, જે આપણા જીવનમાં સાકાર થવા યોગ્ય હોય.

સંસાર એવો હોય છે જેવો આપણે તેને બનાવીએ છીએ. આપણું જીવન એવું હોય છે જેવું આપણે તેને બનાવીએ છીએ. તો આપણે કયો સંકલ્પ લેવા માગીએ છીએ? આપણે કઈ પરિકલ્પનાને સાકાર કરવા માગીએ છીએ? આપણે બધાં જાણીએ છીએ કે આ સંસારમાં નકારાત્મકતાની શક્તિનાં મૂળ ઘણાં ઊંડાં છે. આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે લોભ અને અહંકાર જેવા દુર્ગુણો કેવી રીતે એક વ્યક્તિ અને સમૂહની માનસિકતાને પોતાની પકડમાં રાખે છે. પરંતુ, ગુરુમાઈજી આપણને શીખવે છે કે સદ્ગુણો પણ એટલા જ પ્રબળ છે — આપણા

જીવનમાં આ સદ્ગુણોને અભિવ્યક્ત કરીને આપણે આ વાસ્તવિક અને ચિરસ્થાયી પ્રકાશ ત્યાં ફેલાવી શકીએ છીએ જ્યાં અંધકાર દેખાય છે.

આના વિશે વિચાર કરો. સ્વયં પ્રત્યે પ્રામાણિક રહીને આત્મ-નિરીક્ષણ કરો. જ્યારે કોઈ તમારી સાથે કઠોરતાથી વ્યવહાર કરે છે તો તમારી અંદર શું થાય છે? તમારા મનમાં કેવા વિચારો આવે છે? તમારી મનોદશા પર તેનો શું પ્રભાવ પડે છે? તમારા દૃષ્ટિકોણ પર? શું ક્યારેય એવું થાય છે કે તમે એ વ્યક્તિના વ્યવહારને સંપૂર્ણ માનવજાતિનો વ્યવહાર માની લો છો? બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો બની શકે કે તમને ફક્ત એ જ વ્યક્તિ ખરાબ ન લાગે. બની શકે કે તમે એ ક્ષણમાં એ ઉદ્ધત વ્યવહારથી એવો અભિપ્રાય બનાવી લો કે આખો સંસાર જ ઉદ્ધતાઈથી ભરેલો છે, જાણે તેનો વ્યવહાર એ દર્શાવી રહ્યો હોય કે સંસાર ખરેખર અસંવેદનશીલ છે, જ્યાં મૈત્રીભાવ જ નથી.

પરંતુ, આનાથી વિપરીત પણ સાચું હોઈ શકે છે, હે ને? તમને કેવું લાગે છે જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ તમને જોઈને પ્રેમથી સ્મિત આપે છે? જ્યારે તમે એક ક્ષણ માટે તેની સાથે જોડાઈ જાઓ છો અને તે તમારી સાથે મધુરતાથી હસે છે? શું તમને ફક્ત એ વ્યક્તિ જ સારી લાગે છે, કે પછી તેનો એ મધુર વ્યવહાર આ સંસાર પ્રત્યે તમારા દૃષ્ટિકોણમાં પણ મીઠાશ ભરી દે છે? શું એવું બની શકે કે તમે તેની સારપને, તેની દયાળુતાને એ વાતનો સંકેત માનો કે લોકો કેટલાં સારાં હોઈ શકે છે?

આપણે કેવા પ્રકારના સંસારની રચના કરવા માગીએ છીએ, તે આપણી પસંદગી પર નિર્ભર છે. મારી વાત કરું તો મારું માનવું છે કે આપણે અત્યારે જેવા સંસારનું નિર્માણ કરવાનું ચિત્ર દોર્યું છે — એટલે કે એક એવો સંસાર જેમાં એ બધી સર્વશ્રેષ્ઠ વસ્તુઓ છે જે માનવજાતિ આપી શકે છે — તે એ જ વાત સ્પષ્ટતાથી દર્શાવે છે કે આપણે સદ્ગુણોનો વિકાસ શા માટે કરવો જોઈએ. આપણે આવું એટલા માટે કરીએ છીએ, જેથી પ્રકાશ પ્રસરિત થાય. જેથી સારપ વધે. જેથી ખુશી ફેલાય. જેથી જ્ઞાન ઉપજે. જેથી વિશ્વબંધુત્વનો ભાવ વધે. જેથી પારસ્પરિક સમજ વધારવા માટે પ્રોત્સાહન મળે. જેથી જીવનમાં વિસ્મયનો ભાવ હજી વધારે ફેલાય. જેથી વારંવાર આપણને એ અનુભવ થાય કે જે વસ્તુઓ આપણને એકબીજા સાથે જોડે છે, જે વસ્તુઓ આપણા બધાંમાં સમાનરૂપે છે, તેમાં આપણી કલ્પના કરતાં પણ ઘણી વધારે પ્રબળ શક્તિ છે.

સદ્ગુણોમાં “અતિ કરવી”

મેં પહેલાં જણાવ્યું હતું કે ગુરુમાઈજી આપણને કહી રહ્યાં છે કે સદ્ગુણોનો વિકાસ કરવાની આપણી રીત પર આપણે ફરીથી વિચાર કરીએ અને તેનું ફરીથી મૂલ્યાંકન કરીએ. તેનું એક પાસું એ છે જે આપણે હમણાં જ કર્યું એટલે કે સ્વયંને એ યાદ અપાવવું કે આપણે સદ્ગુણોનો વિકાસ શા માટે કરીએ છીએ. બીજું પાસું છે કે આપણે પ્રામાણિકતાથી જોઈએ કે સદ્ગુણોનો વિકાસ કરવાના આપણા પ્રયત્નો, એ સંકલ્પથી સુસંગત છે કે નહીં. શું આપણે એ લક્ષ્યને પ્રાપ્ત કરી રહ્યાં છીએ જેના માટે આપણે નીકળ્યાં હતાં? કે પછી આપણે માર્ગથી ભટકી ગયાં છીએ?

શ્રીગુરુના શબ્દોનું ખોટું અર્થઘટન કરવું, એ આપણે વિચારી શકીએ તેના કરતાં પણ વધારે સહેલું છે. બની શકે કોઈ સદ્ગુણને આચરણમાં ઉતારવું કેવું હોય છે તેનો આપણે ખોટો અર્થ કાઢીએ અને એ સદ્ગુણનો વિકાસ કરવાના પ્રયાસમાં આપણે આખરે એવી જ રીતે વ્યવહાર કરવા લાગીએ જે એ સદ્ગુણથી સાવ વિપરીત હોય. આવું થવાની સૌથી વધારે શક્યતા કદાચ ત્યારે હોય છે જ્યારે આપણે સદ્ગુણનું પાલન કરવામાં અતિ કરી દઈએ છીએ — જ્યારે એવું લાગે કે આપણે એ સદ્ગુણ પર “જરૂર કરતાં વધારે” કામ કરી રહ્યાં છીએ, અથવા જ્યારે આપણે એ સદ્ગુણના નામ પર વધારે પડતો પ્રયાસ કરવા લાગીએ છીએ. સ્પષ્ટપણે કહું તો, કોઈ સદ્ગુણની અતિ કોને માની શકાય, તેનું કોઈ યોગ્ય માપદંડ જ નથી. ન તો વૈજ્ઞાનિકોએ, ન તો યોગીઓએ, કોઈએ પણ એની માત્રા નક્કી કરી નથી. પરંતુ એ સદ્ગુણ વિશે આપણા મનમાં જે ભાવનાઓ છે, તેના વિશે બીજાં લોકો પાસેથી આપણને જે પ્રતિક્રિયાઓ મળે છે અને આપણા પ્રયાસના જે વાસ્તવિક પરિણામો છે, તેના આધાર પર આપણે એ તો સમજી શકીએ છીએ કે ક્યારે આપણે સદ્ગુણના અભ્યાસનું પાલન કરવામાં અતિ કરી રહ્યાં છીએ.

ઉદાહરણ તરીકે, પ્રચુરતાના સદ્ગુણ પર વિચાર કરો. જ્યારે આપણા જીવનમાં કોઈ વસ્તુ અતિશય માત્રામાં થઈ જાય તો શું થાય છે? શું આપણે ત્યારે પણ તેનું એટલું જ સન્માન કરતાં રહીએ છીએ, તેને એટલું જ મહત્ત્વ આપતાં રહીએ છીએ જેટલું આપણે તેને ત્યારે આપતાં હતાં જ્યારે આપણને તે મુશ્કેલથી મળતી હતી કે આપણી પહોંચની બહાર લાગતી હતી?

અતિશય સંતુલન વિશે તમે શું કહેશો? શું તે ધીરેધીરે સખ્તાઈ જેવું લાગી શકે? અથવા વધારે પડતા અનુશાસન વિશે શું કહેશો? ક્યારે તે બદલાઈને અનાવશ્યક આત્મ-બલિદાન બની જાય છે?

એક સદ્ગુણની અતિ પણ થઈ શકે છે, આ વિચાર મને સમજાવવા માટે ગુરુમાઈજીએ કહ્યું, “ગુરુની શિખામણોની પાવનતાને સંરક્ષિત રાખવામાં અને ઢોંગી હોવામાં ફરક છે.” આપણે એ વાતનું ધ્યાન રાખવું જોઈએ કે સાધનામાં આપણા પ્રયત્ન એવા ન હોય કે આપણે આત્મ-કેન્દ્રિત થઈ જઈએ, આપણે આપણામાં જ ખોવાયેલાં રહીએ. આપણે આપણા મનમાં સદ્ગુણ દર્શાવનારા વર્તન અથવા સદ્ગુણી લોકોમાં વર્ગીકરણ ન કરવું જોઈએ જેમાં આપણે એ લોકોને અલગ કરી દઈએ જે ઉદાર, પરાક્રમી અથવા વિનમ્ર હોવાના આપણા આદર્શો પ્રમાણે આચરણ ન કરી શકતાં હોય.

સિદ્ધયોગ પથનું અનુસરણ કરવાથી હું શીખી છું કે શ્રીગુરુની શિખામણોનો હંમેશાં ઉદ્દેશ્ય હોય છે, આપણને એક કરવાનો, આપણા પારસ્પરિક જોડાણને પોષિત કરવાનો અને તેને સુદૃઢ બનાવવાનો. જેમકે ભારતનાં શાસ્ત્રો આપણને જણાવે છે કે મૂળભૂત રૂપે તેનો અર્થ એ છે કે આપણે અનુભવ કરીએ કે આપણો આત્મા અને પરમ આત્મા એક જ છે. તેના પરિણામસ્વરૂપ આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે એક જ આત્મા દરેક વ્યક્તિમાં અને દરેક વસ્તુમાં વિદ્યમાન છે.

તેથી જો શ્રીગુરુની શિખામણોનો અભ્યાસ કરવાના આપણા પ્રયાસો, આપણને વિભાજન ઉત્પન્ન કરવા માટે ઉશ્કેરી રહ્યા હોય તો આપણા માટે એ વિચારવું લાભદાયી રહેશે કે આપણે ખરેખર શ્રીગુરુની શિખામણોનો અભ્યાસ કરી રહ્યાં છીએ કે નહીં. આ એક સંકેત છે કે આપણે આપણી સદ્ગુણ-યાત્રામાં પાછું વળીને જોઈએ

અને ઓળખીએ કે આપણે વાસ્તવમાં ક્યાં આપણા મૂળ રસ્તાથી ભટકી ગયાં હતાં. એ વાત પર ધ્યાન આપવું અનિવાર્ય છે કે ક્યારે અને કેવી રીતે આપણે સદ્ગુણોના નામ પર અતિ કરી દીધી છે.

અને જ્યારે એ વસ્તુઓ આપણા ધ્યાનમાં આવે — જ્યારે આપણે આપણાં કાર્યો અને સમજનું મૂલ્યાંકન કરી લઈએ — તો આપણે જે પણ શીખીએ તેને ખીજાં લોકોને જણાવી શકીએ છીએ. આ આખા વર્ષ દરમ્યાન અને ખાસ કરીને શ્રીગુરુનાં વચનો પર આધારિત મેં લખેલાં “ધ્યાન”ના સંબંધમાં બધી શિખામણો અને લેખો માટે તમે સિદ્ધયોગ પથની વેબસાઇટ પર ખૂબ જ ઉત્સાહથી પ્રતિક્રિયાઓ મોકલી. તમે તમારા વિચારો, તમારાં મનનચિંતન, સાધનાના તમારા અનુભવો જણાવ્યાં. હું તમને આગ્રહપૂર્વક કહું છું કે તમે આ મહિને ‘સદ્ગુણ વૈભવ’ સાથે પણ એવું જ કરજો. એકબીજાને અનુભવો જણાવવામાં ખૂબ જ શક્તિ છે — અને આપણી પાસે એ શક્તિ છે.

દરેક દિવસના સદ્ગુણની નીચે તમે તમારી અંતરદષ્ટિઓ જણાવી શકો છો કે એ સદ્ગુણ શું છે અને તમે તેનો અભ્યાસ કેવી રીતે કરી રહ્યા છો અને સાથેસાથે એ વિશે તમારી સમજ પણ જણાવી શકો છો કે એ સદ્ગુણની ‘અતિ’ થઈ જાય તો એ કેવો લાગશે. તમે જણાવી શકો છો કે એ સદ્ગુણનો અમલ કરવાની, તેને અંગીકાર કરવાની ઉત્સુકતામાં તમે કેવી રીતે હદ પાર કરી ગયાં છો. તમે એ રીતો વિશે લખી શકો છો જેના દ્વારા તમે આત્મ-નિરીક્ષણ કરવાનું શીખી રહ્યાં છો, જેથી તમે તમારા સંકલ્પો પ્રત્યે પ્રામાણિક રહો. આના વિશે તમારું નિખાલસતાથી લખવું અમૂલ્ય છે; કોણ જાણે તમે જણાવેલી વાતો કોના મનને સ્પર્શી જાય, કોના માટે તે ઊંડો અર્થ ધરાવતી હોય તેમજ તમારી સમજ અને અનુભવ તેમને તેમની સાધનામાં કઈ રીતે મદદ કરે. આના વિશે હું જેટલું કહું ઓછું છે : અનુભવો જણાવવામાં, એકબીજા સાથે વહેંચવામાં અકથિત શક્તિ હોય છે.

આપણા સંકલ્પોને નવી ઊર્જાથી ભરી દેવાની અને સદ્ગુણો પ્રત્યે આપણા દષ્ટિકોણ પર ફરીથી વિચાર કરવાની ભાવનાથી હું તમને પ્રોત્સાહિત કરું છું કે તમે જે રીતો અપનાવીને તમારા સંકલ્પ અનુસાર દરેક સદ્ગુણોનો વિકાસ કર્યો છે, એ રીતોની તમે પ્રશંસા કરો. અને હા, આ વાત વિશેષરૂપે એ સદ્ગુણો પર પણ લાગુ પડે છે જેનાથી તમે પૂરીરીતે જોડાણ મહસૂસ ન કરતા હો. ગુરુમાઈજીએ કહ્યું છે કે આપણે બધાં આપણી અંદર આ સદ્ગુણોના અસ્તિત્વનો કોઈ નાનકડો અંશ, કોઈ તાર પ્રમાણના રૂપે પ્રાપ્ત કરી શકીએ છીએ. ભલે આપણે લાંબા સમયથી નિરાશાનો અનુભવ કરી રહ્યાં હોઈએ, પણ એવી કેટલીક ક્ષણો જરૂર આવી હશે જ્યારે આપણે અંતરમાંથી પ્રસન્નતાને પ્રસ્ફુટિત થતા અનુભવ કરી હશે. ભલે આપણે અનુશાસન રાખવા માટે સંઘર્ષ કરી રહ્યાં હોઈએ, તોપણ આપણી પાસે અનુશાસનનું કોઈ આધારભૂત માળખું તો જરૂર હશે જેની મદદથી આપણે આપણો દિવસ વ્યતીત કરી શકીએ છીએ.

આપણી સાધનામાં દટ રહેવા માટે આપણે એ વ્યવહારોને ભૂલવા પડશે અથવા છોડી દેવા પડશે જે આપણને ભટકાવે છે, તેમજ આપણે એ વિકલ્પોને ફરી સુદઢ કરવા પડશે જે આપણને આગળ વધવામાં મદદ કરે છે (ભલે એ વિકલ્પો કેટલાય નાના કે નજીવા કેમ ના લાગે). આ કોઈ સંયોગ નથી કે ગુરુમાઈજીએ આપણને ‘આનંદમય જન્મદિવસ’ના પ્રત્યેક દિવસ માટે એક સદ્ગુણ આપ્યો છે, જેના પર આપણે કેન્દ્રિત થવાનું છે. સદ્ગુણનો વિકાસ કરવો એ એક એવો પ્રયાસ છે જેને દરરોજ કરવાનો હોય છે — કદાચ દરેક ક્ષણમાં કરવાનો હોય છે.

આપણાં આ જ નિર્ણયો અને કાર્યો જ્યારે સંચિત થતાં જાય છે, આપણે નિરંતરતાથી જે સુધારો કરતાં રહીએ છીએ અને ફરી સુધારો કરતાં રહીએ છીએ, તેના કારણે જ આપણે એક એવા સંસારનું નિર્માણ કરી શકીએ છીએ જેમાં સદ્ગુણોનો વિજય થાય છે.

વિદાય લેતા પહેલાં, હું હજી એક વાત કહેવા માગું છું. મેં પહેલાં પણ કહ્યું છે કે ‘સદ્ગુણ વૈભવ’ આપણા માટે ગુરુમાઈજીના જન્મદિવસનો ઉપહાર છે, એ આપણા માટે તેમનો પ્રસાદ છે. જ્યારે આપણે સદ્ગુણોનું અધ્યયન કરીએ છીએ, તેનો અભ્યાસ કરીએ છીએ, તેને આત્મસાત્ કરીએ છીએ અને તેનું પરિપાલન કરીએ છીએ ત્યારે આપણે શ્રીગુરુના પ્રસાદના મહત્ત્વ વિશે આપણી સમજને અભિવ્યક્ત કરી રહ્યાં હોઈએ છીએ. આપણે આ પ્રસાદને ફક્ત પ્રતીકાત્મકરૂપે કોઈ કબાટમાં નથી મૂકતાં, પરંતુ તેના કરતાં પણ વધારે કંઈક કરી રહ્યાં હોઈએ છીએ. આનાથી આપણે કોઈ ઉપયોગી, કોઈ સુંદર વસ્તુનું નિર્માણ કરી રહ્યાં હોઈએ છીએ. આપણે એ વાતનું ધ્યાન રાખી રહ્યાં હોઈએ છીએ કે સદ્ગુણોના ઉદાર પ્રસાદમાં પ્રચુરતાથી વૃદ્ધિ થાય.

ગુરુમાઈજીએ મને કહ્યું છે કે ઘણી બધીવાર જ્યારે તેઓ કોઈને પ્રસાદ રૂપે એક સુંદર છોડ આપે છે તો થોડો સમય વીત્યા પછી એ વ્યક્તિ પાછી આવીને તેમને એ છોડનાં ફૂલ અને ફળ અર્પિત કરતી. અહીં પણ એ જ અવધારણા છે. ગુરુમાઈજીની ઇચ્છા છે કે આપણે બધાં “આ સંસારને એક વધારે સારું સ્વર્ગ બનાવીએ.” આ જૂન મહિનામાં જ્યારે આપણે ‘સદ્ગુણ વૈભવ’નો વિકાસ કરી રહ્યાં હોઈશું તો આપણે ગુરુમાઈજી પાસેથી ઉપહાર ફક્ત પ્રાપ્ત નહીં કરીએ. દરરોજ, આપણે પણ તેમને આપણાં તરફથી તેમના જન્મદિવસનો ઉપહાર આપી રહ્યાં હોઈશું.

જય ગુરુમાઈ!

આદરસહિત,
ઈશા સરદેસાઈ

